

von der anthropologischen Geschmacksrichtung seines Volkes in früherer und jetziger Zeit zu machen, so kann man diese Forschungsrichtung nur begrüßen. Es ist sehr eindrucksvoll zu sehen, wie auch im jugoslawischen Volk das nordrassische Element dort, wo es gelegentlich in seiner rezessiven homozygoten Erscheinungsform noch als blond, schlank, blauäugig hervortritt, ausserordentlich hoch eingeschätzt wird, wie allerdings der Volkscharakter doch auch gelegentlich eine zwiespältige Stellung zu dieser Frage in seinem Volksliederschatz zum Ausdruck bringt. Ganz entzückend schildert diese Zwiespältigkeit einer ganzen Volksseele ein Liedchen, welches so lautet: »Wann wird jene schöne Zeit kommen, wo sich die Burschen zum Verkauf stellen werden? Für zwei blonde möcht ich nicht einen Groschen geben, für einen Müller nicht einen Dinar, aber für einen möcht nicht einen Dinar, aber für einen schwarzäugigen Jüngling möcht ich tausend Dukaten geben. Ach, ich Unglückliche habe sündhaft gesprochen, mein Allerliebster hat blaue Augen, sie sind blau, aber mir lieb und teuer.«

Slovenec, letnik LXIV., štev. 6 a od 9. jan. 1936. piše o isti temi povodom predavanja v Ljubljanskem klubu (7. jan. t. l.) med drugim: »Predavatelj je podal nekoliko vidikov k presoji, kaj smatra jugoslovansko ljudstvo, ako ga vzamemo več ali manj kot rasno enoto, za rasno lepo, oziroma kaj je njegov rasni ideal, kar je pojasnjeval na onih fizioloških svojstvih, ki igrajo pri Jugoslovanih odločilno vlogo pri izboru ljubimke, oziroma spolne in zakonske družice...«

Za svoja zanimiva izvajanja je žel predavatelj živahno pohvalo mnogoštevilno zbranih poslušalcev, predsednik kluba g. dr. Windischer pa je izrazil

željo, da bi gospod predavatelj, ki je znan strokovnjak rasne vede, še večkrat širši krog seznanjal z izsledki te vede, ki ima čedalje večji praktični pomen v narodovem življenju.«

Tridesetletnica beligradske »Jugoslovenske korespondencije«.

Letos (1935) je minilo trideset let, ko je bila v Beogradu osnovana »Jugoslovenska korespondencija« (La Correspondence Yougoslave), tiskana z latinico in namenjena obveščanju srbske javnosti o prečanskih stvarih, posebno o dogodkih pri Slovencih. To je važno pribiti, ker so Slovenci imeli do tedaj prav slabe zveze s kraljevino Srbijo, a »Jugoslovenska korespondencija« je obveščala njene državnike in novinarstvo iz prve — iz slovenske roke. Že zunanost — tisk v latinici v Beogradu — je napovedovala za oni čas Srbijancem nekaj novega, da se je namreč jugoslovanski zapad v avstro-ogrski monarhiji začel zanimati za Beograd in da ga hoče povleči v svoja politična stremljenja. Beograd pač ne bi smel biti nepoučen in nepripravljen za veliki dan likvidacije obeh sosednjih velesil, ker se bi sicer lahko zgodile nepopravljive napake. Inicijatorja in ustanovitelja tega informacijskega podjetja sta bila dva belokranjska omladinca: Milan (Miha) Plut iz Gradca in njegov prijatelj Mate Županič iz Gribelj, oba iz podzemeljske župnije v črnomeljskem okrajnem glavarstvu. Spomin na ta pojav nacionalnega dela beležimo kot skromen prispevek k zgodovini našega osvobojenja in zedinjenja, ki se ni vršilo v znamenju udobnega pričakovanja, kakor mnogi misli, ampak v znamenju bridkih izkušenj, tveganja, stradanja in borb znotraj in zunaj. Akcija za osvoboditev Slovencev izpod avstro-ogrskega jarma se namreč ni začela še le med vojno ali

celo leta 1918., ampak že v začetku svetovne vojne in še prej — v začetku XX stoletja. Pri Slovencih je bilo malo pionirjev za osvoboditev in ti so morali prenašati vso težino borbe ter samozatajevanja, da bi nadomestili nedolžnost in inercijo neorientirane mase z njenimi tedanjimi političnimi voditelji. Milan Plut in Mate Županič sta res dva svetla primera delavnosti in požrtvovalnosti za veliko skupno stvar osvoboditve. Večkrat jima je v emigraciji zmanjkalo sredstev za prve življenjske potrebe in vendar nista omagala, ampak sta šla vedrega obraza naprej po načrtani poti jugoslovanske zamisli. Ali večkrat v življenju fizično izmučena, sta M. Plut in M. Županič dobila kal boleznii, da sta morala mlada zapustiti ta svet.

Kako, da sta prišla tako zgodaj v Srbijo? Bila sta navdušena čitalca dunajskega »Juga« (1901), »Jugoslovanske romantike« (1902), »Omladine«, »Macedonije i turskog problema« (1903), pa sta sanjala že tedaj o bodoči jugoslovenski carevini. Začela sta mrzeti vse, kar je bilo avstro-ogrskega, dala sta slovo šolskim klopem in okrenila misli proti našemu jugovzhodu, kjer se združita Dunav in Sava. Ko sta v začetku tega stoletja urednik in izdajatelj dunajskega »Juga« preživljala počitnice v Beli Krajini, ju je obiskal mladi M. Plut in se je z njima pomenil, kaj bi začel. Rojaka sta mu svetovala, naj gre v Srbijo, kjer bo našel pravo torišče za nacionalno delo in tudi kruh. Res se je napotil tja in je ostal v Beogradu kot činovnik srbskega presbira z malimi presledki do 1908. Leta 1904. mu je sledil v Beograd Mate Županič, ki mu je bil veren drug in pomočnik a je na kraju l. 1905. zbolel in se sklonil v starodavni samostan Kalenić. V začetku 1906. se je na očetov poziv vrnil v Belo Krajino.

Plutov življenjepis prinašamo kakor je objavljen v dnevniku »Jutro« (IV., št. 84, od 3. aprila 1925.) ob njegovi smrti:

»Milan Plut je bil izrazit tip jugoslovenskega nacionalističnega revolucionarja, ki ni poznal v boju za veliko idejo nobenega kompromisa, a ni tudi nikdar iskal in zahteval nobenega priznanja, čeprav je bilo njegovo življenje neprestan boj za obstanek. Ideja kulturnega zблиževanja jugoslovenskih plemen se mu je zdela pretesna, svoječasne slovenske politične razmere so mu bile malenkostne in tuje. Čim je stopil kot dozorel mladenič v novinarsko areno, je posvetil zato vse svoje moči propagiranju ideje političnega ujedinjenja in vrgel v takratno naše življenje prvo jugoslovensko baklo. Doživel je pač veliki dan Svobode in Ujedinjenja, duševno in telesno strt pa je moral še ne 45 let star leči v grob na predvečer notranje konso-

lidacije Jugoslavije, za katero je do zadnjega vzdihla bilo njegovo srce.

»Rodil se je leta 1881. v osrčju naše bajnoslovne in sanjave Bele Krajine, v občini Gradac. Že kot dijak v Karlovcu, Novem mestu in Trstu, je sanjaril o veliki bodočnosti našega naroda. Leta 1899. je odšel v Srbijo, na Pijemont, kjer je našel njegov nemirni duh v Beogradu pravo torišče. Mlada Srbija se je že takrat pripravljala na velike dneve osvete nad dušmani in pripravljala obenem teren za iredentistično propagando tudi med »Prečani«. Milan Plut je takrat kot nastavljenec srbskega presbira in sotrudnik pri raznih beograjskih iredentističnih dnevnikih tvoril nekako vez med svojo ožjo domovino in Srbijo. Srbsko vlado je stalno obveščal o vseh kulturnih in političnih pojavih med Slovenci, obenem pa objavljaval v »Slovenskem Narodu« beograjska pisma. Prežet popolnoma jugoslovanske ideje, in kot neizprosni sovražnik Avstrije, je stopil že v mladih letih v znano »Narodno Odbrano, ki je bila strah in trepet nekdanjih habsburških mogotcev. V veliki meri je bila njegova zasluga, da so bili leta 1904. na kronanje blagopokojnega kralja Petra I. Osvoboditelja, ki se je vršilo z velikimi svečanostmi na Kosovem polju, povabljeni tudi Slovenci. Bil je tudi desna roka pripravljalnega odbora za takratno prvo jugoslovansko umetnostno razstavo v Beogradu.«

»Za časa aneksijske krize leta 1908. se je kot izrazit jugoslovanski nacionalistični revolucionar vrnil v Ljubljano, kjer je prišel takoj pod policijsko nadzorstvo. Že čez nekaj mesecev pa je odšel v Split, kjer je stopil v redakcijo »Svobode«, glasilo svobodomiselnih napredne stranke v Dalmaciji, katere vodja je bil sedanji naš poslanik v Vatikanu, dr. Josip Smodlaka.«

»Leta 1910. se je po kratkem bivanju v Beogradu s tajno misijo preselil za stalno v Ljubljano. Milan Pribičević, sedanji polkovnik v p., brat ministra prosvete Svetozarja Pribičevića, ga je namreč kot duša iredentističnega gibanja poslal kot zaupnika »Narodne Odbrane« v Slovenijo z nalogo, da razprede to revolucionistično organizacijo tudi pri nas. V to svrhu je bil leta 1910. ustanovljen znani Plutov dnevnik »Jutro«, čigar izhajanje je bilo omogočeno tudi s podporami »Narodne Odbrane«. List je bil pisan v strogo jugoslovanskem pravcu in so ga oblasti pridno penile. S tem pa so seveda dosegle ravno to, česar niso želele. Mase so se namreč pričele vedno bolj zanimati zanj in zlasti mladina se je začela krepko orientirati v jugoslovanskem duhu. »Narodna Odbrana« je poslala v redakcijo kot svojega emisarja Srba iz Like Dušana Bogdanovića. Oblasti so sicer slutile nekaj nevarnega v ozračju, vendar pa Plutu niso mogle nikjer do živega. Pri povratku iz Beograda l. 1911. ga je policija v Zemunu sicer do golega preiskala, misleč, da dobi sigurno pri njem kak obtežilni material, a brez uspeha. Pač pa je zato že naslednjega dne prinesel neki srbski komitaš denar za iredentistično propagando v Ljubljano in nadaljeval potem pot v Pariz. Velik del zaslug pripada tudi takratnemu »Jutru«, da so naprednjaki zmagali pri veliki borbi za ljubljanski občinski svet leta 1912., ko so po zaslugi klerikalcev po dolgih letih Nemci zopet vkorakali v naš občinski svet. Medtem so prvotni viri »Jutra« usahnili, list se je pričel boriti z veliki denarnimi težkočami in se preselil končno v Trst, kjer je končno l. 1913. prenehal izhajati. Takrat je Srbija že maščevala Kosovo. Bosna je postala prava vulkanska tla in tudi po Hrvatskem in Sloveniji so že pljuskali mogočni jugosl. iredenti-

stični valovi ob trhlo birokratično avstrijsko upravno zgradbo, 28. junija 1914. so padle potem v Sarajevu bombe.«

»Ironija usode je hotela, da je moral Milan Plut kot jugoslovanski revolucionar obleči vojaško suknjo. Kot politični osumljenec je bil sicer ravno 100 dni zaprt na Gradu, vendar pa se je znal kljub številnim denuncijacijam tako spretno zagovarjati, da je premagal vse težkoče. Na ruski fronti je bil potem dvakrat ranjen.

Prevrat ga je zalotil globoko v Ukrajini kot oficirja. Stopil je takoj na čelo 97. pešpolka, se stavil v službo srbske armade in končno pripeljal polk v osvobojeno domovino. Nato je odšel takoj kot dobrovoljec na koroško fronto, kjer se je udeležil tudi naše ponesrečene ofenzive.

»Ko je leta 1920. pričelo izhajati sedanje »Jutro«, je stopil v njegovo redakcijo in bil s pokojnim Vitomirjem Jelencem referent posebno za politične in gospodarske prilike v Srbiji. Obenem je bil tudi dopisnik raznih drugih dnevnikov, kakor zagrebške »Riječi« in »Zagreber Tagblatt« ter beograjske »Reči« in »Politike«. Prejšnja leta je bil tudi sotrudnik tržaške »Edinosti« in ljubljanskega »Dneva«, ki so ga oblasti ob izbruhu svetovne vojne ustavile. Najlepše njegovo delo pa so »Izprehodi po Macedoniji«, ki so svoječasno izhajali v »Slovanu« in izšli kasneje v posebni brošuri. Zadnje mesece je posvetil vse svoje moči ustanovitvi podružnice Udruženja rezervnih oficirjev in bojnikov za Slovenijo« in prebdel pri tem delu precej nočnih ur. Ko se je pred kratkim vršil ustanovni občni zbor te vzorne organizacije, je bil Milan Plut že težko bolan. Zavratna bolezen, ki je glodala dolga leta njegovo orjaško in mišičasto telo, ga je priklenila končno na bolniško postelj, iz katere ni več vstal.

Mate Zupanič (1885—1917)

Včeraj je izdihnil svojo pošteno in blago jugoslovensko dušo.«

Življenje Mat. Zupaniča pa je opisal ljubljanski dnevnik »Jugoslovan« (letnik II, št. 92, od 28. aprila 1931.) kakor sledi:

Dne 27. IV. 1917. so v Nimesu, na Francoskem, pokopali z vojaškimi častmi našega narodnega borca Mateta Županiča, ki je dal življenje za jugoslovansko stvar. Bodimo mu hvaležni!

»Rojen je bil 17. XI. 1885. v Gribljah pri Črnomlju, v Beli Krajini. Gimnazijo je študiral v Novem mestu in Karlovcu in nato dobil službo kot davčni pripravnik v Črnomlju, pozneje v Kamniku. Pod vplivom jugoslovanskih idej, katere je širila poleg drugih spisov zlasti revija »Jug« pod uredništvom njegovega brata, je zapustil Avstrijo in se izselil povodom kronanja kralja Petra 1904. v Srbijo, kamor sta odšla skupno z rajnkim novinarjem Milanom Plutom. Leta 1905. je po-

magal Plutu upravljati in urejevati »Jugoslovensko korespondencijo« (»La correspondance yougoslave«), ki je izhajala v srbohrvatskem in francoskem jeziku in širila jugoslovensko idejo. Bolan se je vrnil l. 1906. domov, naslednji dve leti pa je v Pragi študiral trgovsko akademijo in potem služboval na Moravskem, v Bosni, v Mariboru in bil stalno v stiku z delom nacionalnih organizacij. Za revolucijskega pokreta l. 1913. je prišel zopet v Srbijo in stopil tam v službo železniškega ravnateljstva. Redno se je udeleževal sej »Slovenskog juga« in bil član odbora beligradskega društva »Triglav«. Takoj drugi dan potem, ko je Srbija odbila avstrijski ultimatum, je vstopil v dobrovoljski oddelek Voje Tankosića. Po Mackensenovi okupaciji je pretrpel vse napore umika preko Čakorja in skozi Albanijo, ki so resno izpodkopali njegovo rahlo zdravje in je bil l. 1916. nekaj časa v bolnici Rdečega križa v Valoni, pozneje med na pol mrtvimi vojaki na otoku Vidu in na Krfu. Tam je ponovno prostovoljno vstopil v srbsko vojsko in odšel spomladi l. 1916. na solunsko fronto. Njegov oslabel organizem ni mogel dolgo prenašati posledic silovitih naprov in težke malarije. Mate je bil poslan v Francijo, najprej v Toulon, pozneje pa v Nimes kjer je zatisnil trudne oči, dne 26. aprila 1917. Nimeška patriotična liga mu je postavila nagrobni spomenik, prijatelj Janko Lavrin pa mu je posvetil ciklus sonetov. (»Čas«, letnik III, zv. 5, str. 141: »Iz Balkanskih sonetov«. Cleveland, Oh. 1917.)

Njegovi telesni ostanke so bili 26. XII. 1928. v Nimesu ekshumirani in prepeljani na jugoslovensko pokopališče v Tie-u pri Parizu.

Blagima narodnima borcema blag spomin ob tridesetletnici poroda »Jugoslovenske korespondencije« v Beogradu. N.

LOJZE GOLOBIČ

Umril je vsled zastrupljenja krvi po angini 1934. še v cvetu svojih let v »Šlajmerjevem domu« kot urednik Slovenčevega Kulturnega obzornika. Rodil se je 23. oktobra 1902. na Štrekljevcu pri Semiču. V gimnazijo je vstopil l. 1916. v Št. Vidu, kjer je ostal 4 leta, odšel veselo za dve leti v Novo mesto in se vrnil bolj skrušeno za tri leta spet v Št. Vid, kjer je l. 1925. maturiral. Kot gimnazijec je sodeloval in urejeval v nižji šoli »Zarjo«, v višji šoli kot osmošolec »Domače vaje«, v Novem mestu »Vesno«, v počitnicah doma pa »Lahinjo«, v katero so pisali poetični belokranjski študentje. Kot višješolec je v počitnicah s številnimi semiškimi dijaki naštudiral več iger, ki so bile uprizorjene z velikim uspehom.

Ker je bil svoji materi zelo vdan in ker bi rad ugodil njeni želji in splošni želji kmetskih ženic, se je odločil najprej za duhovnika in se začel v ta poklic uživljati že v šesti šoli. Od takrat so začeli tudi njegovi čustveno razboljeni notranji boji, ki so ga delali več ali manj nesrečnega vse do tlej, dokler ni varno prijadral v že davno zasanjano, njegovi idealnočustveni naravi tako primerno zakonsko življenje (na Štefanje 1930). Šele ko si je ustvaril čisto po svoji želji srečen dom v svoji ljubi družinici, je bil srčno utešen in tedaj se je tudi krepko oprijel svojega poklica ter gledal, da bi čim bolj dvignil Slovenčev Kulturni obzornik. Iz območja vzgoje, ki mu jo je dala mati, nato škofovi zavodi; sv. Stanislava v Št. Vidu in semenišču, se ni mogel kljub vsem razočaranjem nikoli otresti. Prav tako primarno je ostalo tudi njegovo čustvovanje in presojanje.